

Hoeveel de Speciale Werkplaats in totaal geproduceerd heeft, is niet bekend, maar vast staat dat er op enorme schaal lijngetrokken is (het arbeidstempo was volgens rapporten van Philips niet veel meer dan 40% van normaal), hetgeen kennelijk de instemming had van de directie van Philips en de leiding van de Speciale Werkplaats.¹ Gegevens over het financiële aspect van de Werkplaats hebben wij niet – Philips heeft aan de *Lagerkommandantur* de gebruikelijke bedragen betaald die elke onderneming voor de inschakeling van concentratiekamp-gevangenen betalen moest; daar stond dan tegenover dat, voorzover er reparatie- en assemblage-arbeid verricht werd, goederen afgeleverd werden die verkocht konden worden. Een groot deel van de werktuigen en de machines die in de Werkplaats geïnstalleerd waren, raakte Philips overigens kwijt als gevolg van de evacuatie van het kamp Vught: zij werden naar Duitsland getransporteerd, en volgens mededeling (1948) van jhr. ir. R. E. Laman Trip bij wie de algemene leiding van de Speciale Werkplaats berustte, en van C. H. Braakman, de Philips-functienaris die de dagelijkse leiding had, bleek na de bevrijding, toen men de rekening opmaakte, dat de Werkplaats aan Philips een verlies had doen lijden van meer dan f 1 mln.²

Laman Trip kwam slechts af en toe in de Speciale Werkplaats maar Braakman was daar voortdurend aanwezig met o.m. nog twee andere Philips-employés: H. Maarschalk en G. H. Peuscher; bij Maarschalk berustte de organisatorische, bij Peuscher de technische leiding. Alle vier gedroegen zij zich zo dat de gevangenen steeds het gevoel hadden: zij staan aan onze kant. ‘De heer Braakman’, zo schreef ons in ’76 een oud-gevangene die in het Philips-*Kommando* gezeten had, ‘zou, als hij ’s morgens in het kamp was, nooit zijn hoed afzetten, als de kampcommandant hem niet eerst gegroet had met een militair saluut. Daar keken wij elke morgen weer met spanning naar uit.’³

In tweërlei opzicht werd de eerste helft van juni ’44 voor het Philips-*Kommando* een dramatische periode: het raakte op 3 juni al zijn Joodse werkkrachten en op 11 juni de gehele Philips-leiding kwijt.

Wat het eerste betreft: als laatste groep verdwenen uit het *Judendurchgangslager* op 3 juni alle Joodse werkkrachten van Philips: bijna vierhonderd

¹ Door de Joodse werkkrachten (meest vrouwen en meisjes) die radiobuizen vervaardigden werd wèl stevig aangepakt: de algemene opinie was dat zij alleen dan niet gedeporteerd zouden worden wanneer zij een normale wekelijkse productie haalden. ² ‘Verslag van mededelingen van R. E. Laman Trip en C. H. Braakman’, p. 19. ³ Brief, 6 nov. 1976, van J. Kevelam.